
Egalitarni sindrom: ekonomska perspektiva

VELIMIR ŠONJE

Arhivanalitika

Sažetak

U okviru rasprave o teoriji egalitarnog sindroma Josipa Županova iz 70-ih godina, koja je nedavno pokrenuta među hrvatskim politolozima i sociolozima, nameću se dva pitanja od velike važnosti za ekonomiste. Prvo, je li egalitarni sindrom prepreka ekonomskom razvoju ili je riječ o pukoj reakciji na razvojne probleme? Drugo, ako je egalitarni sindrom skup kulturnih normi, koliko može biti jak njihov učinak na tempo i razinu gospodarskog razvitka? Ove se teme nisu propitivale u nedavnoj raspravi među sociolozima.

Uvođenje dodatnih varijabli u analizu veza između nejednakosti i društvenih promjena pokazuje da pojedine kulturne norme, poput težnje preraspodjeli, mogu utjecati na društveni razvoj, ali su smjer i snaga njihova utjecaja dvojbeni. Pri tome su bitne dvije varijable: brzina kulturnih promjena i stupanj njihove endogenosti, odnosno egzogenosti u odnosu na ekonomski razvitak. Županov nije analizirao učinke tih varijabli, već je pretpostavio svojevrсни kulturni determinizam. Takav su pristup prihvatili i moderni interpreti njegove teorije, pretpostavivši da je trajanje neke norme indikator njenoga utjecaja. Međutim, bez uklapanja teorije egalitarnog sindroma u širi teorijski okvir u kojem je moguće odrediti i testirati odnos između kulturnih normi, njihovih promjena i gospodarskog razvitka, neće biti moguće utvrditi predstavljaju li vrednote egalitarizma koje su izmjerili Štulhofer i Burić prepreke gospodarskom i društvenom razvitku.

Ključne riječi: egalitarni sindrom, Županov, nejednakosti, modernizacija, ekonomski razvoj

Uvod

Teorija egalitarnog sindroma (TES) Josipa Županova (1970) vratila se u središte pažnje domaće znanstvene i stručne javnosti. Prema Štulhoferu i Buriću (2015: 7), TES predstavlja – “najznačajniji teorijski prilog domaćoj sociologiji”.¹ S druge strane,

¹ Ovim putem zahvaljujem Aleksandru Štulhoferu, Darku Polšek i Ivi Bičaniću na iznimno korisnim razgovorima i vrijednim komentarima ranijih verzija teksta. Svu odgovornost za eventualne propuste treba pripisati autoru.

Dolenec (2014: 41) smatra da “analiza ukazuje na slabosti empirijskih uporišta i teorijskih postupaka na kojima se temelji... teza o radikalnom egalitarizmu”. Štulhofer i Burić (2015: 27) zaključuju da “... egalitarni sindrom blokira individualnu inicijativu i rast ekonomskih aspiracija te tako negativno utječe na gospodarski rast”. Dolenec (2014: 43) posve suprotno piše o potrebi teorijske rehabilitacije egalitarizma kao “... vrijednosne orijentacije koja predstavlja osnovu ljudske emancipacije i materijalne održivosti ljudskog društva”.

Oživljavanje TES-a nije zainteresiralo samo sociologe. Priklanjajući se interpretaciji Štulhofera i Burića, ekonomist Škegro (2016) tumači Županova kao “zastrašujući” dokaz da je Hrvatska društvo koje se “... opire promjenama i modernizaciji”.

Škegrina se opaska može povezati s novijom ekonomskom literaturom o društvenom i gospodarskom razvitku. Ekonomisti su u protekla dva desetljeća proučavali takozvane duboke korijene (temeljne čimbenike) razvoja: institucije, kulturu, otvorenost, geografiju i povijest, sve do početaka neolitske revolucije. Bez ambicije pružanja cjelovitoga prikaza literature, vrijedi obratiti pažnju na raspravu Spolaorea i Wacziraga (2013) o dubokim objašnjenjima ekonomskog razvoja: od klime i epidemioloških faktora (čiju su važnost prvi isticali Machiavelli 1531., Montesquieu 1748. i Marshall 1890., a revitalizirao ju je Diamond 1997.) preko uloge institucija i ravnoteže političke moći (Acemoglu, Johnson i Robinson, 2002; Acemoglu i Robinson, 2012; North, Wallis i Weingast, 2009) do kulturnih vrednota ukorijenjenih u populaciji (Spolaore i Waczirag, 2009; Putterman i Weil, 2010). Potonji radovi pokazuju da su kulturne vrednote u nekoj populaciji možda važnije za razvoj od izvanjskih datosti poput lokacije i klime. Stoga, ako kulturne vrednote koje se prenose s generacije na generaciju objašnjavaju institucionalne oblike, kulturne vrednote egalitarizma mogle bi preko institucija utjecati na društveni i gospodarski razvitak.

Međutim, pitanje je kakav je smjer i kolika je snaga utjecaja egalitarnih normi na društveni razvoj. Smjer i snaga učinka ne mogu se jednostavno pretpostaviti, kao što se činilo u dosadašnjim raspravama o egalitarnom sindromu. Treba ponuditi odgovore na pitanja je li riječ o negativnom utjecaju tradicije, odnosno prepriči razvoju (kao što sugeriraju Štulhofer i Burić te Škegro) ili je riječ o reakciji na razvojne probleme i poticaju za drugačiji društveni razvitak (kao što sugerira Dolenec)? I koliko snažno kulturne norme utječu na tempo i razinu društvenog i gospodarskog razvitka; jesu li mogući povratni učinci razvitka na kulturne norme, te ako jesu, koliko oni mogu biti jaki?

U ovom se radu ističe da su društvene znanosti, unatoč brojnim istraživanjima, daleko od konsenzusa o ovim pitanjima. Daljnja “operacionalizacija”² teorije egali-

² Pojmom se koriste Štulhofer i Burić (2015) kako bi opisali svoju empirijsku namjeru.

tarnog sindroma stoga neće biti moguća bez uklapanja teorije egalitarnog sindroma u širi teorijski okvir u kojem će biti određen i testiran odnos između kulturnih normi, njihovih promjena i gospodarskog razvitka.

Egalitarni sindrom i egalitarizam

Županov nije problematizirao sve aspekte egalitarizma. Sindromom je smatrao samo neke egalitarne vrijednosti koje je smatrao preprekama razvoju, kao što su težnja uravnilovki, radikalnoj preraspodjeli, shvaćanju društva i gospodarstva kao igre nulte sume i negativan stav prema poduzetništvu, individualnom bogaćenju, kreativnosti i intelektualnoj izvrsnosti.

Korijene egalitarnog sindroma pronašao je u ranim agrarnim zajednicama. Nije smatrao da je riječ o normama nametnutima od strane komunističkih vlasti nakon Drugog svjetskog rata, iako je socijalizam koristio, donekle transformirao i učvrstio neke od egalitarnih normi koje su procesom kulturne transmisije među generacijama prenesene iz davnijih povijesnih razdoblja. O vjeri u važnost kulturne transmisije i inertnost kulturnih normi u smislu trajnosti njihova utjecaja svjedoči to što je Županov (1993) smatrao da će egalitarni sindrom omesti tranziciju Hrvatske u tržišno gospodarstvo i razvijenu demokraciju.

Županov je sedamdesetih godina pisao o egalitarizmu na području bivše Jugoslavije. Kasnije u Hrvatskoj. Nije se bavio pitanjem univerzalnosti ovih normi, kao ni pitanjima njihova prenošenja i mijenjanja te mehanizmima utjecaja na institucije i društveni razvitak. U doba nastanka teorije vjerojatno se činilo samorazumljivim da socijalistički društveni sporazumi o omjerima najviših i najnižih plaća nisu samo institucionalni inženjering komunističkih vlasti, nego široko prihvaćen izdanak kulturnih normi naslijeđenih iz ranijih razdoblja. Utoliko su neka pitanja važna za uvjerljivost konstrukcije TES-a ostala bez odgovora. Takvo je pitanje jesu li se i danas razvijene kapitalističke zemlje pri transformaciji iz agrarnih u moderne urbane industrijske zajednice suočile s egalitarnim sindromom, i ako jesu, kada i kako su ga prevladale, odnosno kako se on transformirao?

Županov nije problematizirao svaki egalitarizam. Nasuprot egalitarnom sindromu stoje neke druge egalitarne vrednote poput jednakosti šansi i istih pravila igre za sve. Te vrednote i iz njih izvedene institucije Županov je smatrao pozitivnim aspektima egalitarizma.

Međutim, Dolenc (2014) u tekstu koji je pokrenuo novu raspravu o TES-u ističe da je opisana podjela egalitarizma na razvojno poticajne i razvojno inhibirajuće norme u skladu s liberalnim tumačenjem osobnog interesa, koje je suprotstavljeno humanističkom viđenju ljudske slobode. Odbacujući spomenutu podjelu egalitarnih normi na uvjetno rečeno dobre i loše (po razvoj), Dolenc (2014) suprotstavlja liberalizam-individualizam (koji internalizira neke modernizacijske aspekte egalitariz-

ma – jednakost šansi) i “suepkovski humanizam”. Argumentacijski slijed dovršava teorijom višestruke modernizacije. Prema njoj, budućnost društvene modernizacije ne podrazumijeva kapitalizam i prihvatanje tržišne logike društvene koordinacije.

Prema toj ideološkoj, odnosno teleološkoj interpretaciji modernizacijskog potencijala egalitarizma, njegova se svrha ostvaruje u alternativni kapitalizmu i tržišnoj koordinaciji. Takvo tumačenje propušta dvije bitne stvari. Prvo, ne uočava da ideje o jednakosti šansi i jednakim pravilima igre za sve – makar to bili i praktično neostvarivi ideali – ne služe prvenstveno liberalnoj apologiji kapitalizma, nego imaju univerzalnu humanističku vrijednost. Kapitalizam i humanizam nisu suprotstavljene kategorije, kao što ističu Inglehart i Welzel (2005). Drugo, propušta uočiti da bi neki aspekti egalitarizma mogli nositi modernizacijske potencijale u okviru civilizacijske staze koja, kao empirijska činjenica dugog trajanja, počiva na razvoju kapitalizma i tržišne koordinacije.

Kakav je dakle odnos egalitarizma i političke modernizacije u kontekstu ekonomskog razvitka? Boix (2003) ističe da rastuća nejednakost u raspodjeli djeluje kao snažan poriv za niže društvene slojeve da zatraže kompenzaciju za lošiji društveni položaj. U tu svrhu moraju utjecati na (ili osvojiti) vlast, što mogu učiniti prevratom odnosno revolucijom ili demokratizacijom društva. Boix konstruira model koji pokazuje da vjerojatnost demokratskog ishoda društvenog konflikta pod utjecajem nejednakosti u raspodjeli zavisi o troškovima organizacije represije, stupnju mobilnosti kapitala i stupnju nejednakosti. Na primjer, elite u društvu velikih nejednakosti neće spriječiti zahtjev za demokratizacijom ako je njihov kapital mobilan i/ili ako su troškovi organizacije represije visoki. Ako se mobilan kapital može skloniti od pretjerano progresivnog oporezivanja ili eksproprijacije kao radikalnog oblika porezne progresije nakon demokratizacije, mobilnost će pogodovati razvoju demokracije jer će strah većine od bijega elite iznjedrili umjerenija politička rješenja. Međutim, ako kapital nije mobilan (npr. fizički kapital angažiran u vađenju i transportu energenata kao u arapskim zemljama ili u Rusiji), elite će imati jak poticaj za održavanje autoritarnih političkih rješenja ne bi li zadržale postojeće odnose u raspodjeli te niske poreze i druga davanja koje plaćaju. Literatura o ekstraktivnim institucijama upućuje na isti zaključak (Diamond, 2010; Acemoglu i Robinson, 2012).

S gledišta povratnih utjecaja političkih procesa na ekonomski rast i razvoj postavlja se pitanje je li poreze i druga davanja moguće zadržati razmjerno niskima i kroz to osigurati razmjerno brz gospodarski rast i u demokraciji? Pretpostavlja se – ne bez osnove – da pretjerano progresivno oporezivanje i sustavna eksproprijacija kao krajnji iskaz porezne progresivnosti imaju negativan učinak na gospodarski rast u dugom roku.

Latentna prijetnja odljeva ljudskog i financijskog kapitala u Boixovom modelu djeluje kao disciplinirajući faktor koji ograničava demokratski izabrane političke elite u nametanju previsokih poreznih opterećenja i seljenju ekonomskih resursa

pod vladinu kontrolu. U prilog tome govori i njegov empirijski nalaz da demokracija sama po sebi ne povećava fiskalni udjel države u gospodarstvu. Demokracija stvara rast fiskalnog opterećenja samo u sprezi s gospodarskim rastom. Štoviše, često neefikasne državne investicije veće su i učestalije u autoritarnim režimima, tako da se sprega demokracije i ekonomskog rasta uglavnom pojavljuje u vidu rasta socijalnih transfera kao kompenzacijskog mehanizma. To je najviše došlo do izražaja u Zapadnoj Europi nakon Drugog svjetskog rata.

Osim mobilnosti kapitala, odnosno porezne osnovice, pretjerano oporezivanje može biti ograničeno sagledavanjem dugoročnih posljedica političkih odluka i organizacijskim sposobnostima nižih slojeva društva. Niži slojevi će se suspregnuti od izglasavanja pretjeranih poreza ako percipiraju opasnost od bijega kapitala i ako uz to osjećaju da imaju izgleda za sudjelovanje u raspodjeli povećanog društvenog kolača (tzv. inkluzivni rast). Kooperativnom političko-ekonomskom ishodu može pogodovati i dobra politička organizacija nižih društvenih slojeva (u lijevim strankama i/ili sindikatima), jer vodstvo takvih organizacija može osigurati pogled na dugi rok i svojevrsnu političku obvezu prema gornjim društvenim slojevima. Ako viši slojevi percipiraju vjerodostojnu obvezu nižih slojeva da neće izglasati pretjerano visoke poreze, doprinosit će gospodarskom rastu i društvenom razvoju angažmanom ljudskog i drugog kapitala. Ako takve obaveze nema, uslijedit će bijeg svih oblika kapitala s dugoročno štetnim posljedicama po društveni razvoj.

Boixov model uključuje reakcije na nejednakosti kao katalizatore društvenih promjena te izravno ukazuje na važnost osiguranja kontinuiteta elita i evolutivnih društvenih promjena. Kapital (financijski i ljudski) samo se u takvim uvjetima zadržava na nekom području i raste. Jasno je da na nekim područjima (npr. Istočna Europa) takvog povijesnog kontinuiteta nije bilo. Na sjeveru Europe i u anglo-saksonskim zemljama kontinuitet je, međutim, ostvaren. Sjever Europe zanimljiv je i po tome što su dobro organizirani sindikati i ljevicama uvijek otvarali prostor za evolutivni društveni konsenzus bez revolucije (u sprezi s ponašanjem starih elita koje su takve ishode projicirale kao optimalna rješenja). Acemoglu i Robinson (2012) istu su pojavu pronašli i u nekim zemljama Južne Amerike u novije vrijeme.³

³ Ipak, neke ekonomske analize pokazuju da je u Europi nakon 60-ih godina XX. stoljeća vjerojatno došlo do pretjeranog oporezivanja koje guši gospodarski razvitak (Tanzi, 2011). Stoga se pretpostavka o mogućoj kolektivnoj racionalnosti u pogledu pronalaza optimalnog poreznog tereta u demokraciji mora preispitati iz novije historijske perspektive. Zbog iskustva s uspoređivanjem gospodarskog rasta u zadnjih pola stoljeća koji su pripisali upravo pretjeranom oporezivanju i ulozi države, neki su libertarijanci već digli ruke od demokracije kao optimalnog političkog rješenja (Hoppe, 2014). S druge strane, empirijska istraživanja učinka oporezivanja na gospodarski rast pokazuju dvojbene rezultate, tako da je ovo pitanje posve otvoreno. Na primjer, Gale i Samwick (2014) u pogledu oporezivanja dohotka upućuju na neizvjesne učinke iako ističu da većina analiza pronalazi mali pozitivan ili negativan učinak.

Prema tome, Boix je u teorijski prilično bogatom modelu pokazao uvjete u kojima ne postoji suprotstavljenost između kontrole nejednakosti, demokracije i kapitalističkog ekonomskog razvitka. Kulturne norme pri tome nemaju važnu ulogu. Stoga nema razloga za pretpostavku da je averzija prema nejednakosti neka duboka i mistična kulturna norma, a ne tek puka reakcija na položaj u društvenoj hijerarhiji.

Postavlja se pitanje je li Boixov odnos prema kulturnim normama koje ne igraju važnu ulogu ispravan – što bi značilo da su sociolozi s početka teksta u krivu kada pridaju veliku razvojnu važnost kulturnim normama – ili je Boix pogriješio kada je pre naglasio kontekstualni oportunitizam i snagu ekonomskih fundamenata te podcijenio duboki utjecaj društvenih normi na društveni razvoj?

Koliko su kulturne norme stvarno “duboke”?

Spolaore i Waczirag (2013) navode istraživanja koja pokazuju da se odluke o broju djece, roditeljskim ulaganjima u djecu, odnosu prema radu, povjerenju prema drugim članovima zajednice, obitelji i individualizmu prenose među generacijama putem kulturnih normi. Ti rezultati govore u prilog tezi o važnosti strukturnih kulturnih normi dugog trajanja za ekonomski razvoj. Na toj tezi počiva i TES, interpretiran kao blokada individualnih inicijativa i rasta aspiracija prema tumačenju Štulhofera i Burića (2015). Na tom tragu vrijedi zabilježiti i brojna anegdotalna zapažanja o razvojnom fatalizmu juga u sprezi s kulturnim odrednicama i poviješću, što se posebno aktualiziralo u vidu europskih političkih napuklina nakon nedavne krize u Grčkoj.

Međutim, varijable koje ostaju izvan Županovljeva modela umanjuju vjerodostojnost zaključka o kulturnom determinizmu. Te su varijable: (1) brzina kulturnih promjena i (2) stupanj endogenosti kulturnih normi.

Nepoznata brzina kulturnih promjena. Društvene znanosti još uvijek nemaju dobru teoriju evolucije kulturnih normi. To vrijedi danas kao i prije gotovo 20 godina, kada su Šonje i Štulhofer (1998) problematizirali tu temu. Bez obzira na to što neka ranije spomenuta empirijska istraživanja upućuju na inerciju (dugoročnu opstojnost) kulturnih normi, anegdotalno iskustvo pokazuje da su se takve norme kroz povijest razmjerno brzo mijenjale. Razmislimo samo o razlikama između naših stavova i stavova naših djedova i baka i, naravno, o tome koliko te razlike variraju po pojedinim društvenim temama. Prema tome ne znamo jesu li kulturne promjene bile postupne ili nagle i koliki su dio bitnih vrednota zahvatile. To je povezano s nedostatkom dugih longitudinalnih istraživanja kulturnih vrijednosti i s neznanjem o dubokim uzrocima njihovih promjena.

Stupanj endogenosti kulturnih vrednota. Inercija kulturnih vrednota ne govori o njihovoj endogenosti/egzogenosti. Inercija normi može nastati kao rezultat socio-ekonomskih uvjeta čija se obilježja dugo ne mijenjaju. Može nastati i zbog nekih

izrazito snažnih egzogenih šokova u prošlosti kojima se, primjerice, definira odnos zajednice prema strancima i otvorenosti.

Doduše, treba priznati da u socio-psihološkoj tradiciji XX. stoljeća postoji struja koja u vrijednosnim stavovima pronalazi tumačenje društvenih anomalija poput Shoeckova (1987) bavljenja ulogom zavisti. Međutim, polit-ekonomske historijske analize pokazuju posve druge izvore bitnih utjecaja. Na primjer, različiti odnosi gustoće stanovništva, plodnosti i raspoloživosti zemlje i konfiguracije terena mogu objasniti nastanak inkluzivnih institucija i protodemokracije u alpskim dolinama (nekoliko švicarskih kantona – Boix, 2003) te ekstraktivnih institucija u Južnoj Americi (Acemoglu i Robinson, 2012). U literaturi o prirodnim povijesnim eksperimentima (Diamond, 2010) mogu se pronaći vrijedna zapažanja o endogenosti kulture, institucija i razvoja, čak i prirodnoga okoliša. Na primjer, Diamondova (2010) usporedba Haitija i Dominikanske Republike koji dijele isti otok, klimu, ali u bitnome različitu povijest, ukazuje na ključnu ulogu različitih kolonijalnih prošlosti koje su djelovale kao ekstremno snažan egzogeni šok koji je oblikovao kulturu (puno mekša verzija kolonijalizma zahvatila je Dominikansku Republiku nego Haiti). Dakle vrlo različit utjecaj stranaca i s time povezan različit dizajn društvenih institucija (u ovom slučaju ropstva) snažno je utjecao na kulturu otvorenosti, a preko nje i na kasnije ekonomske uspjehe, odnosno neuspjehe. Ističe se i važnost jezika (lingvistička otvorenost ili izolacija) kao bitnog formativnog elementa kasnijih razvojnih staza. Stoga ne samo da je Dominikanska Republika danas mnogo puta razvijenija od Haitija i ima relativno stabilnu demokraciju u začecima nego je i prirodni okoliš nevjerojatno različit; Dominikanska Republika jedna je od vodećih svjetskih lokacija prema bioraznolikosti, dok je Haiti u ekološkom smislu devastiran (gubitak šuma), što nije posljedica prirodnih nepogoda, nego dugih desetljeća ekstraktivnih institucija. Ako se prirodni okoliš uz ista polazišta može tako promijeniti, zašto kulturne norme ne bi mogle biti još više podložne promjenama?

Kontekstualna zavisnost kulturnih normi – koja zasigurno postoji, samo ne znamo koliko je jaka – nije jedina ideja koja govori u prilog tezi o barem djelomičnoj endogenosti kulturnih normi. U okviru literature o modernizaciji razvijeni su (i empirijski donekle testirani) modeli u kojima kulturne norme imaju tek osrednju ili slabu snagu. Snažniji se utjecaji navodno ostvaruju kroz povratan učinak ekonomskog razvitka na kulturne promjene. Inglehart i Welzel (2005) tako ističu da kulturno naslijeđe nije potpuno bez značaja, ali naglašavaju da kultura prije svega predstavlja reakciju u danom društvenom kontekstu. Na tom tragu gospodarski razvoj – u smislu stvaranja sve većeg broja radnih mjesta u tercijarnom sektoru i formiranja sve složenijih društvenih veza – zapravo preoblikuje kulturne norme. Vrednote pod utjecajem socio-ekonomskih promjena evoluiraju u pravcu većega individualnog samoizražavanja, što mijenja društvene, seksualne, radne i rodne navike, kao

i odnose unutar obitelji (Inglehart i Welzel, 2005). U tom se svjetlu bez kritičkog preispitivanja ne može prihvatiti početna pretpostavka TES-a o tome da inertne kulturne odrednice priječe gospodarski i društveni razvoj.

Naposljetku, North, Wallis i Weingast (2009) u nijansiranom razlikovanju na rentama zasnovanih personaliziranih režima društvenoga reda i na otvorenosti i jednakom pristupu zasnovanih depersonaliziranih režima uopće ne spominju ulogu kulture. Oni, na tragu Boixa (2003), prijelaz iz prvog u drugi režim vide u tranziciji političke ravnoteže utjecajnih interesnih skupina. Kada neka isključena društvena skupina ozbiljno zaprijeti nasiljem koje nije moguće kontrolirati, vladajuća elita (u njihovoj terminologiji dominantna koalicija) otvara vrata institucija, čime započinje proces koji završava novim dizajnom društvenoga reda s otvorenim pristupom. Umjesto prisvajanja renti počinje fer natjecanje uz poznata pravila igre, jednaka za sve. Jedina je bitna razlika u odnosu na Boixa što North, Wallis i Weingast (2009) u prvi plan kao pokretače promjena ističu zahtjev za jednak pristup institucijama, a ne nejednakosti dohotka i bogatstva. Nejednakosti bi, u konačnici, mogle biti izvedene iz temeljnijih prava otvorenoga pristupa, o kojima govore North, Wallis i Weingast.

Zaključak

Štulhoferov i Burićev dokaz o postojanju snažnih kulturnih normi koje se opisuju pojmom egalitarnog sindroma u hrvatskom društvu može navesti na razmišljanje o tome kako dokazati da razvoj nije igra nulte sume, da u tržišnom gospodarstvu nečiji uspjeh nije izravno povezan s nečijim neuspjehom (gospodarstvo nije igra nulte sume) i da, na anegdotalnoj razini, nije osobit problem ako neki direktor ima plaću dvadeset puta veću od plaće čistačice. Teško je vjerovati da stavovi o tim društvenim odnosima nisu povezani s gospodarskim razvitkom. Međutim, očekivanje određene korelacije između stupnja gospodarskog, odnosno društvenog razvitka i egalitarnog sindroma ne znači da je potonji važan uzročnik prvoga, premda se i takav smjer povezanosti ne može isključiti. Smjer kauzalnosti je upitan jer se i stupanj razvoja i raširenost raznih oblika egalitarnih normi mogu naći pod utjecajem trećih varijabli kao što je oblik institucija društvenoga reda koje pomažu kontrolu nasilja. U tom smislu, nejednakosti i odnos prema njima mogle bi biti samo aproksimacija institucionalne naravi društvenog reda. S druge strane, u mjeri u kojoj su egalitarne norme ipak uzrok gospodarskog i društvenog razvoja, postavlja se pitanje smjera i snage utjecaja.

Stoga Štulhoferovi i Burićevi (2015) empirijski uvidi u prevladavajuće kulturne norme, odnosno stavove imaju nespornu vrijednost, ali rezultate treba promatrati kao prvi korak na putu razotkrivanja dubokih prepreka društvenom razvoju i modernizaciji Hrvatske. Na temelju njihovog empirijskog rada ne možemo znati jesu li, na tragu Županova, doista otkrili razvojne prepreke ili njihova snimka prevlada-

vajućih vrednota pokazuje stavove koji mogu dovesti do različitih društvenih ishoda ovisno o socio-ekonomskom kontekstu. Može se postaviti i pitanje nije li egalitarni sindrom puka reakcija na egzogene političke šokove u povijesti, ili rezultat dizajna institucija za održavanje društvenog reda i nadzor nasilja, a ne neizbježna posljedica ne tako davna života u agrarnim zajednicama.

Stoga se promatraču nameće dojam da treba pažljivije konstruirati teoriju u podlozi čestica kojima se mjere stavovi, jasnije razlučiti stavove odnosno norme koje su reakcija na dani društveni kontekst od onih koje izviru iz dubokih slojeva kulturne povijesti, a pri tumačenjima treba posebno paziti na činjenicu da neki aspekti egalitarizma mogu imati i razvojne potencijale. Općenito, trebalo bi pažljivije identificirati konkretne mehanizme kojima kulturne vrednote postavljaju prepreke ili pogoduju društvenom razvitku.

LITERATURA

- Acemoglu, Daron, Simon Johnson i James A. Robinson. 2002. Reversal of Fortune: Geography and Institutions in the Making of the Modern World Income Distribution. *Quarterly Journal of Economics*, (117), 4: 1231-1294.
- Acemoglu, Daron i James A. Robinson. 2012. *Why Nations Fail. The Origins of Power, Prosperity and Poverty*. Crown Publishers. New York.
- Boix, Carles. 2003. *Democracy and Redistribution*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Boix, Carles. 2015. *Political Order and Inequality. Their Foundations and Their Consequences for Human Welfare*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Diamond, Jared. 1997. *Guns, Germs and Steel. The Fates of Human Societies*. Norton. New York i London.
- Diamond, Jared. 2010. Intra-Island and Inter-Island Comparisons, u: Diamond, J. i J. A. Robinson (ur): *Natural Experiments of History*. The Belknap Press of Harvard University. Cambridge, Mass.: 120-141.
- Dolenc, Danijela. 2014. Preispitivanje "egalitarnog sindroma" Josipa Županova. *Politička misao*, (51), 4: 41-64.
- Gale, William G. i Andrew A. Samwick. 2014. *Effects of Income Tax Changes on Economic Growth*. Economic Studies at Brookings. Washington D.C.
- Hoppe, Hans Hermann. 2014. *A Short History of Man. Progress and Decline: an Austro-libertarian Reconstruction*. Mises Institute. Auburn.
- Inglehart, Ronald i Christian Welzel. 2005. *Modernization, Cultural Change and Democracy. The Human Development Sequence*. Cambridge University Press. Cambridge.

- North, Douglas C., John Joseph Wallis i Barry R. Weingast. 2009. *Violence and Social Orders*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Putterman, Louis i David N. Weil. 2010. Post-1500 Population Flows and the Long Run Determinants of Economic Growth and Inequality. *Quarterly Journal of Economics*, (125), 4: 1627-1682.
- Shoeck, Helmut. 1987. *Envy: A Theory of Social Behavior*. Reprinted Edition. Liberty Fund Inc.
- Spolaore, Enrico i Romain Wacziarg. 2013. How Deep Are the Roots of Economic Development? *Journal of Economic Literature*, (51), 2: 325-369.
- Škegro, Borislav. 2016. Jednakost u siromaštvu. *Večernji list*, 16. IV. 2016.
- Šonje, Velimir i Aleksandar Štulhofer. 1998. Ne tako opasne veze sociologije i ekonomike: skica socioekonomskog modela institucionalne promjene, u: Meštrović, M. i A. Štulhofer (ur): *Sociokulturni kapital i tranzicija u Hrvatskoj*. Biblioteka Revije za sociologiju. Zagreb: 87-104.
- Štulhofer, Aleksandar i Ivan Burić. 2015. Je li egalitarni sindrom samo teorijska fantazija? Empirijski *hommage* Josipu Županovu. *Politička misao*, (52), 3: 7-31.
- Tanzi, Vito. 2011. *Government versus Markets: The Changing Economic Role of the State*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Županov, Josip. 1970. Egalitarizam i industrijalizam. *Naše teme*, (14), 2: 237-296.
- Županov, Josip. 1993. Dominantne vrijednosti hrvatskog društva. *Erasmus*, 2: 2-7.

Velimir Šonje

EGALITARIAN SYNDROME: ECONOMIC PERSPECTIVE

Summary

Within the recent discussion among Croatian political scientists and sociologists about the egalitarian syndrome theory proposed by Josip Županov in the 1970s, two issues arose that are particularly important for economists. First, is the egalitarian syndrome an obstacle to economic development or is it a mere response to given development problems? Second, if the egalitarian syndrome is a set of cultural norms, how strong is their influence on the dynamics and level of economic development? These topics have not been addressed in the recent discussion among sociologists.

Introduction of additional variables into the analysis of the link between inequality and social changes shows that particular cultural norms, such as the desire for redistribution, may influence social development, but the direction and strength of this impact are uncertain. Two variables are important in this regard: the pace of cultural changes and the level of their endogeneity

or exogeneity in relation to economic development. Županov did not analyse the impact of these variables, but assumed a kind of cultural determinism. This was also the approach taken by contemporary proponents of his theory. Without incorporating the egalitarian syndrome theory into a broader theoretical framework which would define and test the relationship between cultural norms, their changes and economic development, it will not be possible to determine whether the values of egalitarianism as measured by Štulhofer and Burić represent obstacles to social development.

Keywords: Egalitarian Syndrome, Županov, Inequalities, Modernisation, Economic Development

Kontakt: **Velimir Šonje**, Arhivanalitika, Ivana Kukuljevića 32, 10 000 Zagreb.
E-mail: vsonje@arhivanalitika.hr